

SOCIAL SCIENCES

TURKISH LANGUAGE AND LITEATURE

Received: December 2007

Accepted: March 2008

© 2008 www.newwsa.com

Erdoğan Kul

University of Ankara

erdoankul@gmail.com

Ankara-Turkiye

ŞİİR DİLİNDE SAPMALAR VE BİR UYGULAMA

ÖZET

"Sapmalar", dilbilimin ve şiir incelemelerinin en önemli konularından biridir. Dilin alışılmışın dışındaki kullanımları; sözcüksel, yazımsal, biçimbilimsel, sözdizimsel ve anlamsal sapmalara yol açar. Bunlar birer dilsel kusur değil, tam tersine, birer üstdil göstergesidirler. Bu yazıda, şiir dilinde görülen sapmalar ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılarak, yapıtlarında en çok "sapma" görülen şairlerden biri olan Ece Ayhan'ın şiirleri bu yönden değerlendirilmiştir. Sonuçta, Ece Ayhan'ın özgün bir şair olarak edebiyat tarihimizde önemli bir yer edinmesinde; ondan, farklı, aykırı, marjinal bir şair olarak söz edilmesinde şiirlerindeki sapmaların da rol oynadığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Sapma, Şiir, İkinci Yeni, Ece Ayhan

DEVIATIONS IN POETRY LANGUAGE AND AN APPLICATION

ABSTRACT

"Deviations" is one of the most important matters of linguistics and poetry analysis. The unaccustomed usages of language give rise to lexical, graphological, morphological, syntactical or semantical deviations. These are not linguistic imperfection, on the contrary some underlying indicators of metalanguage. In this article it has been tried to approach deviations in poetry language with main lines and to survey Ece Ayhan's poems from this point of view. It has been observed eventually that deviations play a part in his having an important place in our literature history and being talked about him as an original, a contrary or a marginal poet.

Keywords: Deviation, Poetry, Second New, Ece Ayhan

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Sözcükleri ses, biçim ya da yazımları bakımından değiştirme; dilde bulunmayan yeni sözcükler türetme; sözdizimini bozma; sözcükleri anlam açısından yeni ve farklı bağdaştırmalarla kullanma gibi, ölçünlü (standart) dilin dışına çıkan kullanım biçimlerini "sapma" olarak değerlendirebiliriz.

Farlılık arzusunun ya da farklı olana ilgi duymanın insan doğasıyla doğrudan bir ilgisinin bulunduğu söylenebilir. Dil kullanımına da yansıyan bu özellik, gündelik yaşam içindeki pek çok eğilim, yönelim, tercih, karar, düşünüş vs.de de kendini gösterir. Özcan Başkan bu bağlamdaki saptamalarını dile getirirken, kimi yiyecek ve içeceklerin gerek malzemelerinde gerekse hazırlanışlarında yapılan ufak tefek değişikliklerden sonra farklı adlarla anılan çeşitli yiyecek ve içeceklere dönüştürülmeleri sonucu daha fazla rağbet görmelerini, bunların "alışılmışın dışına" çıkmalarıyla açıklamaktadır (Başkan, 1988:383-384). İnsan doğasının gündelik yaşamdaki bu dışavurumu, sanat yapıtlarında kendini çok daha incelikli, gelişkin ve çeşitlenmiş biçimlerde gösterir. Sapmalar, bir bakıma böylesi bir farklılığın/farklılık arayışının göstergeleri olarak da değerlendirilebilir.

Sapmalar, öbür edebiyat türlerine göre şiirde daha fazla karşımıza çıkar. Sanatçılar bu yolla "dile yeni bir güç kazandırmayı, göstergeleri ses ve anlam açısından daha etkili kılmayı, okuyan/dinleyenin zihninde yeni değişik tasarımlar ve duygu değerleri oluşturmayı amaçlar"lar (Aksan, 1995:166). Kimi sapma türlerinde dilsel yanlışlık gibi görünen öğeler, şairler tarafından "özellikle" estetik nedenlere bağlı olarak gerçekleştirilmekte ve belirli bir tercihi imlemektedir (Yalçın, 1991:106). Doğrusu, şiir dilini büyük ölçüde geliştiren, zenginleştiren, ayırıksılaştıran, kendine özgüleştiren de bu "sapmalar"dır. Çünkü şiir dili, ölçünlü dilin "kodlarıyla oynama, o kodlama içinde yeni, özel bir kod oluşturma işlemine dayanır." (Uğur, 2007:39).

Sapmalar genel olarak beş grupta ele alınabilir:

- Sözcüksel sapmalar,
- Yazımsal sapmalar,
- Biçimbilimsel sapmalar,
- Sözdizimsel sapmalar,
- Anlamsal sapmalar / alışılmamış bağdaştırmalar.

Türk şiirinde sapma örneklerine çeşitli dönemlerde rastlanmakla birlikte, bunların yoğunluklu biçimde görüldüğü, hatta bir bakıma temel poetik/dilsel özelliklerden biri olarak ön plana çıktığı ikinci Yeni hareketi içindeki şairler, neredeyse tüm sapma türlerine karşılık düşebilecek çok sayıda örneği barındıran şiirlere imza atmışlardır. Hareketin öncü ve en güçlü temsilcileri olarak sayabileceğimiz İlhan Berk, Turgut Uyar, Cemal Süreya, Edip Cansever, Sezai Karakoç ve Ece Ayhan gibi şairlerin sapmaları önemli ölçüde öncelendikleri görülür.

Yukarıda saydığımız şairler arasında özellikle Ece Ayhan, tema seçimindeki ve bu temaları işleyiş biçimindeki aykırılıkların yanı sıra, dilde yarattığı deformasyonlarla da dikkati çeker. Şair, dilsel kırılmaları edebî değer açısından önemsemekle kalmaz, bunu "güven" duygusuyla ilişkilendirecek kadar ileri götürerek yalnızca "değişik dil kullananlara" güvendiğini (Ayhan, 1993a:150), kendisinin de en başından beri "verili dil"e karşı olduğunu (Ayhan, 1996:63) ifade eder. Böyle bir çalışma için tercih edilebilecek metinler arasında, konuya ilişkin kuramsal bilgileri somutlayabilmemizde sunduğu verilerin çeşitliliği bakımından Ece Ayhan'ın şiirleri özellikle ön plana çıktığından (yaygın kanı da bu yödedir), onun toplu şiirlerini

içeren *Bütün Yort Savul'lar!*(1993)¹ adlı yapıtını incelemek uygun olacaktır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Edebî metinlerde, özellikle de şiirde "ne" söylendiği kadar -hatta ondan daha çok- "nasıl" söylendiği de önemlidir. Kendine özgü nitelikleri bakımından incelendiğinde, bu "nasıl"lığa bağlı olarak gelişen bir üstdil olan şiir dilinin "sapma" adı verilen birtakım özelliklerine rastlanır. Samuel R. Levin, Jean Cohen, Roman Jakobson, Geoffrey N. Leech, Ursula Oomen, Ivo Braak gibi çağdaş dilbilimcilerin çalışmalarıyla birlikte sistematik olarak ele alınmaya başlanan "sapmalar", şiir incelemelerinin de artık vazgeçilmez konularından birini teşkil etmektedir. Bu konuyla ilgili çalışmalar çoğaldıkça, uygulama örnekleri çeşitlendikçe şiir dilinin özgül yönleri, farklı özellikleri okurların ve araştırmacıların zihninde daha bir netlik kazanacak, böylece bu öznel dil kullanımının düşünsel ya da estetik arka planını ayrıntılarıyla ortaya koymak, bir ölçüde de bunları sistematize edip bilimsel bir zemine oturtmak olanaklı hale gelecektir.

3. SAPMALAR (DEVIATIONS)

3.1. Sözcüksel Sapmalar (Lexical Deviations)

Sözcüksel sapma, dilde var olan kök ve eklerden yeni bireşimlere varmak suretiyle dilde bulunmayan özgün öğelerin türetilmesi olarak tanımlanabilir (Aksan, 1995:167). Bir bakıma, şiirsel yaratımın doğası bu sapma biçimini getirmekte olduğundan sözcüksel sapmalar şairin yaratıcılık yönünü ve anlatım ustalığını da gösteren veriler olarak yorumlanabilir.

Bu bağlamda, Ece Ayhan'ın şiirlerinde saptanabilen sözcüksel sapmaları şöyle sıralayabiliriz:²

yarına yarın

Şair, "bugüne bugün" ikilemesini anlamsal karşıtlık ilişkisinden yola çıkarak farklı bir biçime dönüştürmüş, dilde kullanımı olmayan bu ikilemeyi türetmiştir:

Toplumsal caz parçaları yarına yarın evlerde
(*"Bâbil'den Bir Piçin Propagandası"*,
BYS:49)

oğlankızıoğlan

Aynı türetme biçimine verebileceğimiz bir örnek de bu sözcüktür. Türkçede "bakire" anlamında kullanılan "kızıoğlankız" sözcüğünü şair bu biçimde bir dönüştürüme uğratarak kullanır:

Bir kadını ölümler orospusu, oğlankızıoğlan, Ayapera, ve bir tahtı dolaştırıyorlar. Belki askerler.
(*"Ortodoksluklar-XXVII"*, BYS.:113)

insankızı

Şairin yukarıda sözünü ettiğimiz yaklaşımla türettiği bir sözcük de "insanoğlu"ndan örneksene yoluyla elde ettiği "insankızı"dır:

İnsankızı ya da insanoğlu Desdemona - Othello!
Haydi bre!

(*"Desdemona - Othello"*, BYS:254)

¹ BYS: Ayhan, Ece (2002). *Bütün Yort Savul'lar!*. (Üçüncü Basım). Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul.

² Sözcükler, incelediğimiz kitaptaki geçme sırasına göre verilecektir. Ayrıca, aynı dize ya da cümle içinde "sapma" örneği olan birden fazla sözcük yer almaktaysa, ilgili dizeleri ya da cümleleri yinelemek için bu sözcükler bir arada değerlendirilecektir.

ölümcü, ölümcülük

Türkçenin sözvarlığı içinde yer almayan bu sözcükler şairin şu dizelerinde geçer:

*Ve kuyulara eğilip ölümcülere selam verirken eftalya
Neden ibrahim'in ismail'in ishak'ın anaları gibi
Halklar olmak istemişti cumhuriyette üç aylar salılara.*

(“Denizkızı Eftalya”, BYS:50)

*Harmonie'lere çekilmiş atlar gibi kantoları
o kantoları soyutlanmış ırmaklarda kantocu peruz'un
ölü bütünü çizerler ölümcülükler oynarlarmış*

(“Ölü Bütün”, BYS:52)

Bu dizelerdeki “ölümcü” sıfatı, muhtemelen “ölüm veren/sunan, ölüme neden olan” ya da “yaşam karşısında ölümü savunan” gibi anlamlara gelmek üzere kullanılmaktadır.

Türkçelemek, Türkçelenmek

“Türkçeleştirmek, Türkçede anlaşılır hale getirmek, Türkçe ile buluşturmak” gibi anlamlar yüklemek üzere türettiği bu sözcüğü şair şu dizelerinde kullanmaktadır:

*Lağım yollarından girdi metropollere
uyandırdı türkçeledi barok bilincini
alkazar nedir bilmemiş alışılmamış parmaklı kötü
Uyandı türkçelendi fikret muallâ bir deli*

(“Çocukların Ölüm Şarkıları-II-“, BYS:57)

duruşmak, ilgilemek

Türkçede “durmak” eyleminin işteşlik eki almış biçimiyle -farklı bir bağlamda, bir hukuk terimi olarak kullanılan “duruşma” bir yana bırakılırsa- kullanımı yoktur. Şair, “karşılıklı (ayakta vs.) durmak” söz öbeğinden tasarrufa gitmek amacıyla bu sözcüğü türetmiş olsa gerek. Aynı şiirde, “ilgilendirmek” sözcüğünün de, eklerinden tasarrufa gidilerek “ilgilemek” biçimine dönüştürüldüğü görülüyor. “İlgi” sözcüğüne addan eylem yapım eki getirerek oluşturduğu bu sözcüğü şair “ilgilendirmek, ilgisini ve dikkatini çekmek” anlamlarında kullanmaktadır:

*Konuşmaların uzun saltanatlısı. Bir kadınla duruşuyorum
ayakta.
Donanmış varak'larla. Değil çekilmesi denizin, açıklanması
bile ilgilemezdi.*

(“Ortodoksluklar-VI”, BYS:62)

dimdoğru

Şair, “dimdik” sıfatındaki “dim” pekiştiricisiyle “doğru” sözcüğünü birleştirmek suretiyle bu sözcüğü türetmiştir:

*Kendini doğuruyordu bir cinaedi. Dimdoğru. Borçludur bir
sayrılığa tavşandudağını.*

(“Ortodoksluklar-XIV”, BYS:100)

şıkırdım

Benzer bir türetme örneği olarak bu sözcüğü de gösterebiliriz. Şair, “çıtkırıldım” ve “şıkıdım” sözcüklerinden hareketle ilginç bir bireşime vararak bu sözcüğü türetmiştir:

*Aksi şeytan! Sivil Şiir'in öncülerinden sayılan ve pirimiz
Şeyh Galip civan ne var yanaklı yeniyetmeliğinde, şıkırdım
ve benli arkadaşlarıyla Konya'ya kaçmıştır.*

(“Bir Sivil Şairin Ölümü”, BYS:237)

unuttunbeni mavisi

Diyebiliriz ki bu tamlama aynı zamanda Ece Ayhan'ın en güzel türetimlerindedir. Mavinin bir çeşidi olarak tasarımladığı "unuttunbeni" bileştirimi, hem imgesel gücü, hem yapısında yer alan sözcüklerin tanıdıklığı, hem de doğallığı ve içtenliği bakımından oldukça çarpıcıdır:

*Ucsuz bucaksız kucağındadır barbar anasının, bir yeniyetme.
Büyük bir alınla karşılar ölümü de, alkışlayarak karşılar;
unuttunbeni mavisinden bir yelkenliye binmiştir.*

("Mısrâyim", BYS: 78)

yunuslamak

Şair, "doğurmak" anlamındaki "yavrulamak" sözcüğünden örnekseme yoluyla "yunusun doğurması" anlamını vermek üzere "yunuslamak" sözcüğünü türetmiştir:

*Tekinsiz Maydos denizi. Yunus yunuslamıştır, yüzüyor.
Fişeklikler, üzengiler, koşumlar kuşalı.*

("Ortodoksluklar-XX", BYS:106)

yüzükuylu

Halk ağzındaki "yüzükoyun" sözcüğünden örnekseme yoluyla, "yüz" ve "kuyu" sözcüklerinin bireşiminden elde ettiği bu sözcüğü ise Ece Ayhan'ın "yüz üstü" anlamında kullandığı anlaşılıyor. Sanırız, "kuyuya bakmak için eğilmek" eyleminde yüzün aşağıda kalması durumundan hareketle türetilmiş bir sözcüktür bu:

*Yüzükuylu çevrilirse sırtında daha büyük bir yara görülür.
Raspop kafasıyla porne türevleri.*

("Ortodoksluklar- XVII", BYS:103)

*Davut yeleli bir kimesnedir, bir çocuktur karaşın.
Yüzükuylu dağılıyordur Tırnova kuşluklarında.*

("Ortodoksluklar-XXI", BYS:107)

övünçsüz

"Övünç" sözcüğünün dilde "-li/-siz" ekleriyle sıfatlaştırılmış bir kullanımı yoktur. Şair, "övünülecek bir yanı olmayan" anlamında bu sözcüğü türetmiştir.

*Şamdan olacağım! diyedir bağırıyordu bir oğlan. Küçürek ve
övünçsüz horozuyla.*

("Ortodoksluklar-XVIII", BYS: 104)

üflemlî, kasık kasiğa

Ece Ayhan, bir çalgı grubunun sıfatı olan "üflemlî"yi "üflemlî" biçimine dönüştürerek kullandığı şiirinde, Türkçenin sözvarlığında yer almayan "kasık kasiğa" ikilemesini de türetir ve bu ikilemeyi bitişik yazar:

*Saldırdı baltasıyla üflemlî çalgılara da. Çevrilmez bir
malakof fistanın kaldırmıştır.*

*Boynuna varıncaya dek bir aygırdı. Kasikkasiğayken yalvar
yakar olmuştur bir sokak şarkıcısı.*

("Ortodoksluklar-XIX", BYS: 105)

ayakyazısı

Bu sözcüğün, halk dilinde "gelinin yüzüne yapıştırılan telli pullu süsler" (Türkçe Sözlük, 2005:2126) anlamında kullanılan "yüz yazısı" söz öbeğiyle "kader" anlamındaki "alın yazısı"ndan hareketle türetildiği anlaşılıyor. Tamlamada "ayak" sözcüğünün kullanılmış olmasını ise Ece Ayhan'ın genellikle "mevcudu tersine çevirme/tersten düşünme" tutumuna bağlayabiliriz. Ayak, alt-üst ilişkisi bakımından

gövdede yüzün tam tersi istikamette yer alır. Ayrıca "yazı" sözcüğünün "ova" anlamındaki kullanımı da bu türetimde belirleyici olmuştur:

*Değimsiz bir öğrenciydi, eprimeyecek dudu. Ayakyazısından
leh ovasında dolaştırılacaktır alırdı.*

("Ortodoksluklar-XXVII", BYS:113)

cehennet

"Cehennet" sözcüğü, şairin "cennet" ve "cehennem" sözcüklerini değişime uğratarak elde ettiği bir bireşimdir. Şair bu sözcüğü, her iki kavramı da eşdeğerli ya da özdeş gördüğünü (cehennemden farksız bir cennet=cennetten farksız bir cehennem) yansıtmak üzere türetmiş olsa gerek:

Dirim kısa ölüm uzundur cehennette herhal abiler

("Mor Külhani", BYS:124)

Cehennet diye fırlama fırlama sabuklardım.

("Desdemona-Othello", BYS:254)

aparthan

Ece Ayhan, "aparthan" türetimini, "apartman" ve "han" sözcüklerinin bireşimiyle yapmıştır. Burada "han" sözcüğünün "yolcuların konaklama yerleri" anlamının yanı sıra eskiden yöneticilere verilen bir sanı da karşılması; -şairin bu bağlamdaki düşünce ve yaklaşımlarını göz önünde bulundurduğumuzda- apartman (emlak) sahibi kişilerin de kapitalist sistemde "iktidar"la ortaklık ilişkisi içinde bulunan "artıkdeğer (sömürü oranı) bölüşümcüsü" kesimler arasında yer almasına vurgu yapıldığı çıkarımına varmamızı mümkün kılmaktadır:

Topağacından aparthanlarda odası bulunamaz

("Mor Külhani", BYS:125)

bacaklanmak

Türkçede "bacaklanmak" biçiminde bir eylem yoktur. Şairin türettiği bu sözcük ise, ilk bakışta "ayaklanmak" sözcüğünü çağrışırsa bile, erkek cinsel organının "orta bacak" biçimindeki argo kullanımından hareketle "ereksiyon olmak" anlamını karşılamaktadır:

Böylesi haftalık resimler görür ve bacaklanır abiler.

("Mor Külhani", BYS:125)

zurnalaşmak

Şair, "zurna dönüşmek, zurna haline gelmek, artık kendisi bir zurna olmak" anlamlarında bu sözcüğü türetmiştir:

Niçin zurnalaşmış bir zurnacı

Göndere çekmiştir kendini kıçta

("Kendi Kendinin Terzisi Bir Kambur",
BYS:127)

yapayalnlık

"Yapayalnlık" sıfatı, "yalnlık" sözcüğünün pekiştirmeli biçimidir; ama dilde "yalnlık" sözcüğü bulunmasına karşın bunun "yapayalnlık" biçiminin kullanımı yoktur. Şair, "yalnlık" halinin en uç, en ileri halini karşılamak üzere "yapayalnlık" sözcüğünden böyle bir kavram adı türetmiştir:

*Arı yapayalnlığına çömelmiş gazeteye bakıyor kara
yeldirmeli kurşuncu bir nine*

("Kendi Kendinin Terzisi Bir Kambur",
BYS: 128)

dünyaca, kantarlık

"-ca/-ce" eki, -başka işlevlerinin yanı sıra- ulus adlarına bitişerek dil adları yapan bir ektir. Şair, bu ekle "ortak evrensel dil, tüm dünya uluslarının ortak dili" gibi bir anlam yüklemek üzere "dünyaca" sözcüğünü türettiği şiirinde, "adalet/adil ölçüm" anlamına gelmek üzere kullandığı "kantarlık" sözcüğüne de yer vermektedir:

en güzel dünyacası Kantarlık'ın bir şey konmamış.
(*"Michael Kohlhaas"*, BYS:176)

gözetimevi

Ece Ayhan, "gözlemevi" sözcüğünün örneksemesiyle "gözetimevi" sözcüğünü türetmiştir:

*Medrese 'gözetimevi'ndeki sanıklar, mahkûmlar ve deliler
bir gece yarısı kimseye belli etmeden 'atlı' tarmvaylarla
bir gece yarısı Taşkasap'dan Şişli'ye taşınmıştır.*
(*"La Paix"*, BYS:198)

götüoturu

Şair, "kış üstü oturup kalmak" söz öbeğini argolu kullanımla dönüştürerek bu sözcüğü türetmiştir:

Susarlar götüoturu. Zürafa sokağı, Galata.
(*"Kârhane"*, BYS: 195)

ankabakışı

"Kuşbakışı" sözcüğünden örnekseme yoluyla türettiği bu sözcük, "Anka" başlıklı şiirinin ilk bendinde geçmektedir:

*İmzasız bir yazı yayınlanır bir gün Babıali'de. Boğazlar
üzerine bir ankabakışı Çamlıca'dan.*
(*"Anka"*, BYS:207)

alınlık

Bu sözcük, "kadınların alınlarına taktıkları altın ya da gümüşten süs eşyası" ve "yapılarda cephe bezekleri" (Türkçe Sözlük, 2005:78) anlamlarıyla dilde yer aldığı halde Ece Ayhan'ın kullanımında "başlık/şiir başlığı" anlamını karşıladığından, "sözcüksel sapma" örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir:

*Şiir alınlıkları, nedense, şiirin bağrından koparılıp başa
konulmuş dizeler sanılır hep, değildir.*
(*"Şiir Alınlıkları Üzerine"*, BYS:147)

pırtıl

Halk dilinde "öteberi; değersiz eşya; basma ve ketenden kumaş türleri" (Türkçe Sözlük, 2005:1548) anlamlarında kullanılan "pırtı" sözcüğünden türeterek "pırtıyı andıran, pırtıya ilişkin, pırtıyla ilgili" anlamlarını yüklediği "pırtıl" sözcüğünü şair "Ortodoksluklar"ın "XII." şiirinde kullanır:

*Giderek çığlıkları andırır olmuştur konuşması bir kuş
angut. Ürperir hult ağacı altında pırtıl bir vardapet.*
(*"Ortodoksluklar-XII"*, BYS:99)

özötücü

Şair, "ötücü" sıfatını kendince yeni bir biçime kavuşturarak bu sözcüğü türetmiştir. Sözcük, "ötüşünde herhangi bir pürüz bulunmayan, ötüşü saf olan" ya da "kendiliğinden öten" gibi anlamları akla getirmektedir:

*Bakıyorum bir ağacın dahi var. Budaklı, özötücü kuş, ve
yarısı kireç.
Doğrusu, geçmişte tek kişilik bir bando, olarak.*
(*"Bir Askeri Şairin Ölümü"*, BYS:239)

Ünsal Özünlü, şairlerin "zaman zaman eski dönemlerdeki sözcükleri kullanmak (archaism), zaman zaman da yeni sözcükler yaratarak geleceğe dönük girişimlerde bulunmak (neologism) gibi yönelimler" sergilemelerini "tarihsel dönem sapmaları" olarak değerlendirmektedir (Özünlü, 1999:144). Yazarın "yeni sözcükler yaratma" olarak belirttiği özne türetimlerin zaten üzerinde durduk. Arkaik sözcük kullanmayı da eğer "sapmalar" arasında değerlendireceksek, bunun için "tarihsel dönem sapmaları" ifadesini tercih etmenin başka çağrışımlara yol açabileceğini ("belirli tarihsel dönemlere ilişkin bilgileri çarpıtmak" ya da "farklı dönem adlarını birbirlerinin yerine kullanmak" gibi) ve işaret edilmek istenen uygulama alanını tam olarak karşılayamayabileceğini belirtmekte yarar var. O nedenle, bunların da yine "sözcüksel sapma" başlığı altında verilmesinin daha uygun düşeceği kanısındayız. Ece Ayhan'ın şiirlerinde yer alan bu türden sözcüklerin "nite", "baka", "kimesne" gibi bir bölümünün Eski Türkçeye; "huruç", "alessultan", "hammalân-ı puşt", "hamsin", "selâtin", "varak", "pençik" gibi bir bölümünün Osmanlıcaya; "kokot", "raspop", "porne", "tuba", "vardapet" gibi bir bölümünün ise yabancı dillere ait olduğu görülmektedir.

3.2. Yazımsal Sapmalar (Graphological Deviations)

Alışılmışın ve yerleşik kuralların dışında kullanılan yazım biçimlerini bu başlık altında değerlendirebiliriz.

Ece Ayhan'ın şiirlerinde yazımsal sapmalar şu biçimlerde karşımıza çıkmaktadır:

a) Özel adları küçük harfle başlatarak yazma:

Nurullah Çetin, özel adların baş harfini küçük yazan şairlerin bu tutumlarına yönelik olarak, "Eğer bir şair, özel isimlerde büyük harf kullanmıyorsa bu geleneksel anlayışa bir tepki duyuyor demektir. Özel isme 'özel'lik değil, 'sıradan'lık, 'herkes gibi'lik atfediyor, başkalarının büyük, önemli, değerli ve özel kabul ettiği değerlerin kendisi için sıradan kabul edildiğini ima ediyor olabilir." (Çetin, 2004:167) yorumunu yapmaktadır. Bu yazım biçimi şairin ilk şiirlerinde ve *Kınar Hanım'ın Denizleri* (1959) kitabındaki şiirlerinde görülür. Bu şiirlerde neredeyse bütün özel adların baş harfleri küçüktür; yalnız, eklerin kesme işaretiyle ayrılması dikkati çeker. Onun, böyle bir yazım biçimiyle bu adları kavramsallaştırmaya ya da belirli bir varlığı imlemekten soyutlayıp bir kategori adı haline getirmeye çalıştığı da düşünülebilir:

*Daha çizilmemiş bahçeleri içinde hiç yaşamamış
bir ölümsüz bir kırmızısı kiremitleriyle akdeniz'in
akdeniz'e uzanmış bir kadın gibi iri puntolarla*

("Bâbil'den Piçin Propagandası", BYS:49)

*ilk tramvay işçileri grevi kalıpçıda
bir güvercin uçuyor bak ikinci meşrutiyet bir*

("Bel Kanto", BYS:30)

*Dördüncü konuşmamızda
(ben nerdeyim?)*

*isa'dan önce bu kentte
bir karınca taciri*

("Kudüs Fareleri", BYS:39)

*Kollarında eski balık dövmeleri
teodor kasap perhiz ahali içmez
(...)*

*kova abdülhamit akşam gazeteleri
dağlar gibi yalnızlık ne güzel bir hiç*

("Çapalı Karşı", BYS:62)

b) Özel ad olmayan sözcüklere gelen ekleri kesme işaretiyle ayırma:

Bu yazım biçiminin, eki kesme işaretiyle ayrılmış olan sözcüğü öbürlerinden ayırıştırarak öne çıkarma, özellikle vurgulama gibi nedenlere dayandığını söyleyebiliriz:

İki yılan sarılıptır, erirken yörünge'ler bir konakta. Nite büküntülerle çevrilmiş.

("Ortodoksluklar-XV", BYS:101)

Bir iz bırakmak çabası mıdır? söylenerek yazdırılmış bir dövme. Güllabici'lere.

("Ortodoksluklar-VIII", BYS: 94)

Sürülecektir bozukluklar biçimi. Bir kız'la müşteri bir ayının kucaklaşmasından.

("Ortodoksluklar-XI", BYS: 97)

Haykırarak süslüyor bir tahtırevan'ı, karartılmış. Babadan doğma bir çırılçıplak.

("Ortodoksluklar-XV", BYS:101)

Bu sapma biçimine Ece Ayhan'ın şiirlerinden onlarca örnek verilebilir. Bunların her birindeki yazım biçiminin yukarıda belirttiğimiz amaca yönelik olduğu görülebilmektedir.

c) Özel ad olmayan sözcükleri büyük harfle başlatarak yazma: Şairin bu biçimde yazmayı tercih ettiği sözcüklerin bir kısmı genellikle belirli bir kişi ya da coğrafi alanın yerini tutmaktadır.

Örneğin,

Sestos'da, zeytin ağaçları altında, Boğaz'ı yüzerek geçen, gece renkli bir At'la sevişir hero,

("Hero ile At", BYS:175)

cümlesinde "At"ın büyük harfle başlatılarak yazılması, şairin bunu özgün mitolojik öyküdeki Leandros'un yerine kullanmasından kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki cümlede aynı biçimde yazıldığı gözlenen "Ceset" sözcüğü ise ya şairin doğrudan kendisi ya da şiirdeki anlatıcı ben için kullanılmaktadır:

(...)Başlangıcı kundak bir yangından sonra bir türlü bulunamayan eski metresimin (Ceset'im) oğlan kardeşi.

("Gizli Yahudi", BYS:70)

Ancak, Ece Ayhan'ın şiirleri arasında bunun dışında düşünmemizi gerektiren örnekler de vardır; kimi yerlerde ay ve gün adlarının - gerekmediği halde- büyük harfle başlatılarak yazılmaları gibi. Bilindiği üzere gün ve ay adları, ancak belirli bir tarihi göstermek için kullanıldıklarında büyük harfle başlatılarak yazılırlar (Yazım Kılavuzu, 2005:41); bunun dışındaki yazımlarında küçük harf kullanılır. Ama şair kimi örneklerde bunun dışına çıkar:

Soğuk Haziran'lar kalabalıklar ölmüştü. Bir arkadaş arkalarından yürüyor.

("Süsüne Kaçılmamış", BYS:184.)

(...) İnsan saati olarak bir Perşembe, Ekim.

("Madytos", BYS:179)

Aslında bu yazım biçimini tercih edişinin altında, her ne kadar rakamlarla belirtilmemişlerse bile sözü edilen zaman dilimlerinin Ece Ayhan'ın belleğinde ya da imgeleminde somut tarihleri gösteriyor olmasının bir etkisi olsa gerek.

Benzer bir durum şu cümledeki "Ötesi" sözcüğü için de söz konusudur:

Kim diyebilecek Öküz Irmağı'nda ve dahi Ötesi'nde kapaklı saat yoktu?

("Kapaklı Saat", BYS:218)

Şiirin bütününde II. Mahmut dönemi yöneticilerinden Halet Efendi'ye gönderme yapıldığına ve "Öküz Irmağı"yla kastedilen "Boğaz" olduğuna göre, bu sorudan, Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul'da görülen bir uygulamanın bugün için başka iktidar mekânlarına, örneğin Ankara'ya ya da Anadolu'nun bütününe yayılmış olabileceği savı sezilebiliyor. Dolayısıyla şairin, kendisi için somut bir coğrafi alanı karşılayan "Ötesi" sözcüğünü o nedenle bu biçimde yazmayı tercih ettiği düşünülebilir.

d) Kimi sözcükleri konuşma dilindeki kullanımlarına göre yazma:

Bu açıdan verilebilecek örneklerin başında, şairin "ağabey" sözcüğünün konuşma dilindeki söylenişi olan "abi"yi doğrudan yazılı anlatıma dahil etmesi gelmektedir:

*ay osmanlılaşmış abi tüfekçi olmuş
ve korkunç taş gülmekler muhlis'te*

("Çapalı Karşı", BYS:62)

Şiirimiz erkek emzirir abiler

("Mor Külhani", BYS: 125)

Şiirde, "ne olur" söz öbeğinin konuşma dilindeki "n'olur" biçimiyle yazılması daha çok hece ya da aruz ölçüsü gereği başvuru olan bir yoldur. Aşağıdaki dizelerde böyle bir durum bulunmadığı halde şair bu söz öbeğinin yazımında aynı yolu izlemiştir:

*n'olur uzat bacaklarını Galata'dan denizlere uzat uzat da
zırlamadan anlat on ikisi de deli olan kardeşlerini
Mübeccel*

("Galata Kantosu", BYS:31)

Ece Ayhan, ilk kitaplarında, ortaçlara gelen olumsuzluk ekini konuşma dilinde söylendiği biçimiyle ("-mi") yazmayı yeğlese de kitaplarının sonraki baskılarında bundan vazgeçmiştir; ancak, "Zambaklı Padişah"taki bir şiirinde "geçmeyen" sözcüğünü "geçmiyen" biçiminde yazmayı sürdürdüğünü görürüz:

Ustasından geçmiyen bir deniz

Gittikçe uzaklaşıyor, okunmuyor.

("XVII", BYS:161)

Benzer bir örnek, şairin *Son Şiirler* (1993) kitabında da yer almaktadır. Bilindiği gibi "-a" ve "-e" ünlüleriyle biten eylemler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında araya giren "y" kaynaştırıcı ünsüzü bu son seslerin söyleyişte daralmalarına neden olur; ancak bu, yalnızca şimdiki zaman kipli eylemlerde yazıya yansıyan, öbür örnekler için ise yalnızca konuşma dilinde kalan bir ses olayıdır. Ece Ayhan, "Bir Askeri Şairin Ölümü!"nde "sabuklamak" eylemini ulaçlı kullanırken bunu olduğu gibi yazıya da yansıtmıştır:

*"Ben bir zamanlar, müstahkem mevkiydim şiirin, süslü!"
diye sabuklıyarak."*

("Bir Askeri Şairin Ölümü!", BYS:240)

Sayıdığımız yazımsal sapma biçimlerine, tekil bir örnekle sınırlı kalan aşağıdaki kullanımı da ekleyebiliriz:

*...tutakında 'seviyorum' yazılı bir tabancayla koşardın. Bir
haşhaş, yolcusunu taşımaya hazır.*

("Firavun", BYS:76)

Görüldüğü gibi, ünlüyle başlayan bir ek aldığı sonundaki "k" sert ünsüzü yumuşayarak "ğ"ye dönüşmesi gereken "tutak" sözcüğü, bu yazım kuralına uygun biçimde yazılmamıştır. Ece Ayhan, aldığı eke karşın bu sözcüğün biçimsel bütünlüğünü korumayı, sert ünsüzlerin ağırlıkta olduğu sessel yapısından dolayı (sert ünsüzlerin, şairin

okur zihninde yaratmaya çalıştığı çağrışımları desteklemede yardımcı olacağını düşünerek) istemiş olabilir; ama akla daha yatkın gelen, bu haliyle sözcüğün çocuk söyleyişinde rastlanabilecek türden bir özellik taşıması nedeniyle öyle yazılmış olmasıdır. Ancak bu sapma ögesi tekil bir örnekten ibaret olduğu için nedeni açısından bir kesinliğe varmak zor görünüyor.

Sözcüklerin konuşma dilindeki kullanımlarına göre yazılması, daha çok, geniş bir okuyucu kitlesine seslenmeyi amaçlayan, hatta bir tür "popülizm" kaygısı taşıyan şiirlerde karşılaşılan bir durumdur. Ece Ayhan, sözünü ettiğimiz amaçtan ya da kaygıdan uzak bir şair olmasına karşın kimi şiirlerinde bu sapma biçimine yer vermiş; ama bunu belirli bir sınır içinde tutmaya çalışmıştır.

3.3. Biçimbilimsel Sapmalar (Morphological Deviations)

Doğan Aksan'ın da dikkati çektiği gibi, kimi şairler "ortak dilin belli, kalıplaşmış eylem çekimlerinde, sözcüklerin başka sözcüklerle bağdaştırılmasında bilinçli değişikliklere gitmekte, bir çeşit özgürlük yaratma ve beklenmeyen kullanımlarından yararlanmayı denemektedirler." (Aksan, 1995:174). Bu tür sapmaları "biçimbilimsel sapmalar" olarak adlandırabiliriz.

Ece Ayhan'ın şiirlerinde biçimbilimsel sapma için verilebilecek çok sayıda örnek vardır. Biz, bunlar arasında ona özgünlüğüyle dikkati çekenlerin belli başlılarını ele almaya çalışacağız.

Bu yönde en çok göze çarpan, "-dir" bildirme (haber) ekiyle kullanımı olmayan sözcüklere bu ekini getirildiği örneklerdir. Özellikle de "diye" ilgecini sıklıkla "diyedir" biçiminde kullanması bu açıdan dikkati çekicidir:

*Ve kör bir çeşmenin içinde, zalim bir padişahın zamanında
doğmadık diyedir dövündüler dervişler.*

(“Kör Bir Çeşme”, BYS:204)

*“Fatih kokmadı mı?” diyedir düşünürmüş sepici Kemal,
Şehzade Adaları'na karşı.*

(“Deniz Kıyısında Bir Otağ”, BYS:219)

*“Cesaretli padişah, zincirsiz aslan” diyedir yazmış sapsarı
kesildiği belli bir vakanüvis.*

(“Padişah ile Aslan”, BYS:225)

Aynı durum, “Gizli Yahudi” (BYS:70) ve “Ortodoksluklar-III” (a.g.e.:104) başlıklı şiirlerinde de görülmektedir.

Şairin bu özellikteki kullanımları “diyedir” sözcüğüyle sınırlı değildir. “-dir” bildirme eki geniş zaman kipli eylemlere gelmediği halde Ece Ayhan'ın bu yönde tam tersi bir yol izlediği dizelerine/cümlelerine rastlayabiliyoruz:

*(...) Nasıl atlar ve nasıl katanalar çürürdür. Varılan
derinlikte.*

(“İpeka”, BYS:83)

Şiir de duraklarda dinlenirdir, dinlenir.

(“XII”, BYS:160)

Ece Ayhan'ın, “-dir” bildirme eki almış sözcükleri biçimbilimsel açıdan “sapma” diyebileceğimiz biçimde kullandığı başka dizeleri/cümleleri de vardır. Bunlardan biri “r” geniş zaman ekini “için” ilgeciyle birlikte mastar ekleri yerine kullanmasıdır:

Kentlilerin mutluluğu öldürülür içindir.

(“Artık Atından İnmeden Sevişmeye
Alışmalısın”, BYS:143)

Bu arada, “için” ilgecinin “-dir” bildirme eki getirilmemiş biçimiyle de geniş zaman kipli bir eylemden sonra kullanıldığı

aşağıdaki örnekte, şairin yine geniş zaman ekini mastar yerine kullandığını da anımsatalım:

(...) *Geciktirsin için soyunmasını istanbulinler.*
(“Ortodoksluklar-XI”, BYS:97)

Bildirme ekinin sıfat tamlamasında tamlayana getirilmesi ise yine bir biçimbilimsel sapmadır:

Mühründe şiir kazılıdır bir padişah
(“XVIII”, BYS:162)

Ece Ayhan’ın bu eki kullanmayı çok sevdiğini aşağıdaki örneklerden de anlayabiliyoruz; şair, gerekmediği halde “iskeleti” ve “dolaştırılacak” sözcüklerini bildirme ekiyle yazmıştır:

Çıkarır bir sandık Köse Kâhya iskeletidir yükükten.
(“Ortodoksluklar-IV”, BYS:90)

(...) *Ayakyazısından leh ovalarında dolaştırılacaktır alırdı.*
(“Ortodoksluklar-XXVII”, BYS: 113)

Hatta bir şiirinde aykırı bir kullanım örneği olarak “-dir” ekini birbirini tümleyen iki geçmiş zaman ekinin arasına koyması, aynı zamanda onun, dili yapısal yönden bozunuma uğratmada bu eki ne denli işlevsel bulduğunu da göstermektedir:

(...) *Nerden kalmıştırdı takılıp bir gelin teli saçlarında darmadağın.*

(“Ortodoksluklar-IV”, BYS:90)

Türkçede, “-lı/-li” sıfat yapım eki ve onun olumsuz olan “-sız/-siz”in çoğul sözcüklerle kullanımı yoktur; ama Ece Ayhan bu dilsel tutumun dışına çıkarak da biçimbilimsel sapmaya yönelir:

Amber içinde saklı bir ölünün atlarla geçen kimselersiz oğlanlığı.

(“Artık Atından İnmeden Sevişmeye Alışmalısın”, BYS: 143)

Beyaz kargalarlı, aykırı düşüncelerdir.
(“XXIV”, BYS:163)

Perdelersizdir, kalıp sabunlarsızdır; uzamış pencereleri düşünüyorum. Düşünüyoruz tarihte karaşın.

(“Padişah ile Aslan”, BYS:225)

Annesinden, evet, bir gümüş ve büyükçe bir makas istiyor Rûm’a ve biraz da Avrupa’ya sarkmış bıyıklarını kırpacak İstanbullar mahallesinin üç denizlerli Ortaköy kentinde

(“İki El Mektup”, BYS:230)

Şair, çoğul eki kullanımı yönünden izlediği biçimbilimsel sapma yolunu başka şiirlerinde de sürdürür. “-mek” mastar eki bulunan sözcüklere çoğul eki getirilemeyeceği halde “gülmek” mastarını “gülmekler” biçiminde kullanması (“Çapalı Karşı”, BYS:62), bu eki araya bir kısa çizgi koyarak “baca” sözcüğüne iki kez getirip “bacalarla-larla” biçiminde yazması (“Bâbil’den Bir Piçin Propagandası”, a.g.e.:49) buna örnek olarak gösterilebilir.

“Ortodoksluklar”daki bir şiirinde ise Ece Ayhan, ardıl bir biçimbirim olan soru ekini cümlenin ilk sözcüğü gibi kullanarak ilginç bir biçimbilimsel sapma ögesi ortaya koyar:

Miydi? Bir Levanten miydi? kokot’un yeğeni.

(“Ortodoksluklar-XXIII”, BYS:109)

Ece Ayhan’ın şiirlerinde bu bağlamda değerlendirebileceğimiz kimi yer adı kullanımları da dikkati çeker. Şair, bu yer adlarını kendisinin öznel yorumlarını yansıtacak biçimde kullanarak

biçimbilimsel sapma örnekleri verir. Bunlar arasında "Karagümrüklü" yerine kullandığı "Kaprakaragümrüklü" ve "Beyoğlulular" yerine kullandığı "Beyoğlanlılar" ("Vişneçürüğü Şiirler", BYS.:139) sözcükleriyle, "Ayasofya" ve "Pera" sözcüklerinin bireşiminden elde ettiği "Ayapera" ("Ortodoksluklar-XXVII", a.g.e.:113) sözcüğü ve "azize" sıfatını "Ayasofya" sözcüğündeki "sofya" ibaresiyle birleştirerek oluşturduğu "Azize Sofya" ("Cankurtaran", a.g.e.: 182) tamlaması sayılabilir. "Karagümrük" sözcüğünü bir şiirinde de "Karagümrüğü" ("Riyaziye", a.g.e.:221) biçiminde bozarak kullanır.

Yukarıda saydıklarımıza; "kaç yıllar" ("İki Tekerlekli At", a.g.e.:80), "güzeligeliş" (Ortodoksluklar-XIII, a.g.e.:99), "güldükte" ("Firavun", a.g.e.:76), "sarılıptır" ("Ortodoksluklar-XV", a.g.e.:101), "ıstavroz çıkarmak bilir" ("Ortodoksluklar-XXVI", a.g.e.:112) gibi biçimbilimsel sapma örneklerini de ekleyebiliriz.

Ece Ayhan'ın bu yönelimi, yerleşik ifade kalıplarını kırma; okurda bir tür şaşkınlık yaratarak onu daha önce deneyimlemediği okuma ve alımlama biçimlerine yönlendirme; ölçünlü dilin kuralları ve işleyişiyle koşutluk gösterdiği söylenebilecek "düzenli" düşünme biçimlerini bozarak yeni, farklı ve aykırı bir algı düzlemi yaratabilme gibi poetik hedefleriyle de ilişkilendirilebilir.

3.4. Sözdizimsel Sapmalar (Syntactical Deviations)

Kimi araştırmacıların "dilbilgisel sapma" olarak da adlandırdığı "sözdizimsel sapma", "dilbilgisi ve sözdizim kurallarına aykırı kullanımlar" olarak tanımlanabilir (Toklu, 2003:39).

Şiir okurunun genellikle "alıştığı sözdizimini" istemesinden rahatsızlık duyduğunu, aykırı bir şair olarak bu bakımdan "işinin zor" olduğunu (Ayhan, 1993b:107) söyleyen Ece Ayhan'ın şiirlerinde onlarca sözdizimsel sapma örneği olduğundan bunları tek tek örneklememiz olanaksız. Ama bunlar arasında en dikkat çekici olan, şairin, sıfatları genellikle nitelediği addan sonra yazmasıdır. Bu, Türkçenin sözdizimi kurallarına aykırı bir kulanımdır. Nitekim şiir kitaplarından birinin adının bile *Bakışsız Bir Kedi Kara* (1965) olması, sanırız ondaki bu eğilimin yoğunluğunu göstermesi bakımından önemli bir göstergedir.

Şair, kitabının adında olduğu gibi "kara" sıfatını "şiir"i nitelemek için de kullanır; yine sözdizimsel sapmaya örnek oluşturacak bir biçimde:

*Bütünleyemez mi sanıyorsunuz çalışır bir şiir kara
Yukarda parçalanmış yüzleri
Türkiye mezarlığının derinliklerinden çıkarıp
(“Ala Ala Hey”, BYS:135)*

Sıfatı, nitelediği addan sonra yazma tutumunu şair bir yerde daha da ileriye götürüp bu sözcükleri birleştirerek âdeta bileşik sözcük gibi kullanır:

*Emzirir bir taşçocuğa yazgısınımor.
(“Ortodoksluklar-IV”, BYS:90)*

Ece Ayhan, sıfat tamlamalarını kullanırken izlediği bu aykırı tutumunu ad tamlamalarında da sürdürür. Örneğin, kimi ad tamlamalarında "tamlanan"ı "tamlayan"dan önce yazmayı tercih eder:

*Düzlüğü Azize Sofya. Üç ayaklı bir ağaçta boynu kırık bir
adam; entari giyindirilmiştir.
(“Cankurtaran”, BYS:182)*

Burada şair "Ayasofya" ve "azize" sözcüklerinin bireşiminden türettiği yer adını "düzlük" sözcüğüyle tamlamaya sokmuş, sonuçta "Azize Sofya düzlüğü" olması gereken söz öbeğini yukarıdaki biçimde

kullanmıştır. Benzer biçimde, aşağıdaki örnekte de "İspanyol falı" olması gereken tamlama, öğeleri ters çevrilerek "falı İspanyol" olarak kullanılmıştır:

*Boğulmuş geldiler denizden ikindi üzeri, yeşil çuhalı
kahveler rıhtımında gizlenmiş çivit rengi evlerine. Falı
İspanyol.*—

("Epitafio", B.Y.S:68)

Buna benzer örnekleri artırabiliriz. Diyebiliriz ki sözdizimiyle oynamak, sözcüklerin yerlerini değiştirerek belirli bir okuma ve alımlama alışkanlığına müdahale etmeye çalışmak onda neredeyse kendiliğindenleşmiştir. Ancak, bu sıralamadaki bozukluğu okur yeniden zihninde düzenleyerek metni okumayı sürdürmezse birtakım anlam karışıklıklarının ortaya çıkması da söz konusu olabilir. Örneğin,

Şairlikten kesilenler kolu!

("Kendi Kendinin Terzisi Bir Kambur",
BYS:127)

ifadesinin "şairlikten kolu kesilenler"e bir hitap olduğu göz önünde bulundurulmayıp anlam sırf şairin sözcük sıralamalarına göre çıkarılmaya çalışılırsa, okurun, "şairlikten kesilenler (onun) koludur" gibi bambaşka ve bağlam açısından işlevsiz bir tasarımdan hareket ederek metni anlamsız bulması da olasıdır.

İkinci Yeni şiirinin özellikle ilk yıllarında sık rastlanan sözdizimsel sapmalardan biri, geçişsiz eylemleri geçişli gibi kullanmaktır. Seyrek olmakla birlikte Ece Ayhan da kimi şiirlerinde bu yola başvurur:

*Rakı içilir mi hiç çiçeksiz
Çiçeksiz ölürüm dükkânları*

("Ut", BYS:55)

"Ölmek" eyleminin nesnel kullanımı yoktur; "birini ya da bir şeyi ölmek" biçimindeki soyut tasarımın cümle olarak dışavurumu sözdizimsel sapma örneği oluşturmaktadır. Aynı durum aşağıdaki örnekte de görülmektedir:

*Gidip bir ilkokulda uyuyacaktır, bütün o sığ denizleri,
şeytan minarelerini, belki de.*

("Sardunya ve Çocuk", BYS:69)

"Uyumak", nesne almayan eylemlerden biridir; ama şair bu eylemi geçişli gibi kullanıp ona nesnelere yükleyerek sözdizimine uymayan bir cümle kuruluşuna gidiyor.

Ece Ayhan'ın şiirlerindeki sözdizimsel sapmaları yalnızca birer dil oyunu ya da şairin özgünlük arayışı yönünde salt biçime dayalı deneysel uygulamalar gibi düşünmek, bu şiirlere çok yüzeysel ve modern edebiyatın çokyönlü iç dinamiklerini hesaba katmadan bakmak anlamına geleceğinden; öbür sapma türleriyle bu sapma türünü de onun düşünsel, poetik ve estetik tutumlarının yanı sıra modern sanatın evrensel gelişimiyle birlikte değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda onun; okuru alışkanlıklarının dışına çıkararak yaratıcı okuma sürecine zorlamak, okur algısını modern insan gerçekliğine uygun bir parçalanmışlık içinde iç içe perspektiflere doğru çekmek ve bilincini sürekli uyanık tutmak, metnin kendi iç hiyerarşisi diyebileceğimiz düzenlenişini parçalamak, yazdıklarının kolayca "tüketilmesini" önlemek gibi birbirini bütünleyen çok sayıda niyetinden/hareket noktasından/edebî kaygısından söz edilebilir.

3.5. Anlamsal Sapmalar/Alışılmamış Bağdaştırmalar (Semantical Deviations/Unaccustomed Reconcilations)

Alışılmamış bağdaştırma, sözcüklerin anlamsal belirleyicileri ve anlam ayırıcıları yönlerinden alışılmışın dışında, genellikle de okuru şaşırtacak ve ilk anda yadırgatacak biçimde bağdaştırılması olarak tanımlanabilir (Aksan, 1995:75, 149, 176, 177).

Bu açıdan bakıldığında, Ece Ayhan'ın hemen her şiirinde alışılmamış bağdaştırma öğeleri bulunduğu görülebilir. Onun nerdeyse bütün şiirleri anlamsal sapmalar içerir. Şiirlerinin özgün yanını da büyük ölçüde bu kendine özgü bağdaştırmalarının ayrıksılığı sağlar. Alâattin Karaca'nın da işaret ettiği gibi, "İkinci Yeni içinde alışılmamış bağdaştırmalara ve mantık dışı söyleyişlere en çok yer veren; dolayısıyla dile saldırmada en ileri giden şair Ece Ayhan'dır." (Karaca, 2005:228).

Bu gerçeğin altını çizdikten sonra onun şiirlerindeki alışılmamış bağdaştırma öğelerine rasgele seçtiğimiz birkaç örneği vermekle yetineceğiz:

Sazların arasındaki sukuşu iniltili ve aysız Asya'yı bacaklarından içmek:

*Sazların arasında bir asya
sukuşu iniltili aysız
(...)*

*Onu çirkin bir şekilde
gelir gelmez avuçlarımla içtim
kula atları gibi bacaklarından
cambazlar çadırında bir gece*

("Cambazlar Çadırı", BYS:43)

Karınca taciri, icra-iflas duası:

*Gün doğuyorken ırmakta
bir karınca tacirini diri diri gömüyorlar toprağa
zavallı şapkası karısı ve kızkardeşiyle birlikte
sessizce bitiveriyor ilk güneşte icra-iflas duası*

("Okarina", BYS:47)

İskambil kâğıdı sokağı:

*Onları çağırıyor çığlık çığlığa, bir iskambil kâğıdı
sokağından, malta taşları üzerinde, çocuk oyunu binlerle.
Şeytan çizilmiş-*

("Epitafio", BYS:68)

Mor gözlü çocuk ölüsü bir Pazar:

*(...) Büyük uçurtmamı çalmışlar deliliğimden, mor gözlü çocuk
ölüsü bir Pazar, onu bulamıyorum.*

("Kargınmış Bir İlk yaz", BYS:71)

Kıskançlığın zambakları, yeraltı gömütlüğü:

*Seriyor zambaklarını kıskançlığın bir delikanlı. Yeraltı
gömütlüğü açık.*

("Ortodoksluklar-II", BYS:88)

(Bir kentin) kendi kendisini yok etmesinin caddeleri, salgından kar yağışları:

*Ayapera'nın kendi kendini yok etmesinin caddeleri.
Bırakılmış bir kentin kar yağışları salgından.*

("Ortodoksluklar-XXVII", BYS:113)

Göğünde kuş uçurtmayan soru:

Harbi karşılık verecek ama herkes

Göğünde kuş uçurtmayan şu üç soruya:
("Yort Savul", BYS:119)

Baloncusu uçmuş kan mavisi balonlar:
Bir bakmışım baloncusu uçmuş kan mavisi balonlar
Kuşların vurulduğu mevsim Üsküdar iskele alanında
("Gökyüzünde Bir Cenaze Töreni", BYS:136)

Yukarıdaki dizelerini alıntılıdığımız şiirin başlığı da aynı sapmanın özgün bir örneğidir: "Gökyüzünde Bir Cenaze Töreni."

Söylediğimiz gibi, Ece Ayhan'ın şiirlerinde yüzlerce anlamsal sapma/alışılmamış bağdaştırma ögesi bulmak olanaklıdır. Zaten onun şiirlerini ilginç kıldığı kadar okur açısından güç anlaşılır hale getiren etkenlerin başında bu sapma türüne çok yoğun bir biçimde yer vermesi gelir.

Modern şiirde öbür sapma türleri gibi alışılmamış bağdaştırmaların da baskın bir biçimde öne çıkması, bu şiirin en belirgin özelliklerinden biri olarak gördüğümüz "özgünlük" arayışının doğal bir sonucudur. Yirminci yüzyılla birlikte şairlerde ortaya çıktığı gözlemlenebilen temel eğilim, okur çoğunluğu ve ortak imgelem açısından önemli buluşlar, veciz sözler vs. sunmak değil; yeni, farklı ve deyiş yerindeyse "cins" tasarımlar yakalayabilmektir. O yüzden de artık şairlerin peşinde oldukları edebi/tarihsel konum "büyük" ya da "önemli şair" olmak değil, "özgün" ya da "cins şair" olmaktır, diyebiliriz. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Ece Ayhan'ın böylesi bir hedefe ulaşabilmiş belli başlı şairlerden biri olduğu yadsınamaz.

4. SONUÇ (CONCLUSION)

Şiir dili, günlük konuşma dilinden farklı özelliklere ve kullanım biçimlerine sahip bir "üstdil"dir. Bu dilin kendine özgü, onu farklı kılan yanları sistematik bir biçimde incelendiğinde, büyük ölçüde "sapmalar"la kurulduğu, "sapma" örnekleri içerdiği görülür.

Sapmaları, yazım yanlışlığı ya da anlatım bozukluğu gibi yaklaşımlar yönünden ele almak doğru değildir. Çağdaş dilbilimsel çalışmaların da gösterdiği gibi, bunlar özgün dil kullanımının birer göstergesidirler. Ancak, her dilsel deformasyon ya da dil oyununun estetik bir değer taşımayacağı da unutulmamalıdır. Özgün, ilginç ya da farklı olma adına salt görünüşten/gösterişten ve bir tür dil oyunundan ibaret kalan "sapma" yönelimleriyle sanatsal, estetik ve düşünsel bir temele dayanan özgün dil kullanım biçimlerini ayırmak gerekir.

Türk şiirinde, dikkate değer biçimde sapma örneklerine İkinci Yeni şairlerinde rastlanmaktadır. Söz konusu şairler arasında bu yönüyle en fazla ön plana çıkanın ise Ece Ayhan olduğu söylenebilir. O, mevcut ek ve köklerden yeni bireşimlere vararak dilde bulunmayan özgün örnekler türetmesiyle "sözcüksel sapma"nın; yazım kurallarının ya da yerleşik yazım biçimlerinin dışında izlediği yollarla "yazımsal sapma"nın; sözcükleri biçimbilimsel yönden farklı kullanarak "biçimbilimsel sapma"nın; Türkçe sözdizimi kurallarına aykırı olarak kurulmuş cümle ve dizeleriyle "sözdizimsel sapma"nın; günlük konuşma dilinde ve ortak dilsel mantıkta birbirleriyle anlam ilgisi bulunmayan sözcükleri bağdaştırarak "anlamsal sapma/alışılmamış bağdaştırmalar"ın çok sayıda örneğini vermiştir.

Dilsel sapma öğeleri sanatsal bir hünerin göstergeleri olmanın yanında tutarlı ve istikrarlı bir poetik çizgiyi, sağlam bir düşünsel arka planı yansıttığı ölçüde bir şairi özgün ve kalıcı kılmada önem kazanır. Ece Ayhan'ın şiirlerinde, aynı zamanda Türkçenin şiirsel ifade gücüne ve özgün kullanımlar için sunduğu olanaklara birer örnek teşkil ettiği de görülebilen pek çok sapma ögesinin bu açıdan önemli bir işleve sahip olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA (BIBLIOGRAPHY)

- Aksan, D., (1995). Şiir Dili ve Türk Şiir Dili. Ankara: Engin Yayınları.
- Ayhan, E., (1993a). Şiirin Bir Altın Çağı. İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.
- Ayhan, E., (1993b). Başıbozuk Günceler. İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.
- Ayhan, E., (1996). Dipyazılar. İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.
- Ayhan, E., (2002). Bütün Yort Savul'lar!. (Üçüncü Basım). İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.
- Başkan, Ö., (1988). Bildirişim. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Çetin, N., (2004). Şiir Çözümleme Yöntemi. (Üçüncü Baskı). Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Karaca, A., (2005). İkinci Yeni Poetikası. Ankara: Hece Yayınları.
- Özünlü, Ö., (1999). Edebiyatta Dil Kullanımları. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Toklu, O., (2003). Şiir Dili ve Çevirisi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkçe Sözlük, (2005). Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Uğun, N., (2007). Edebiyatın Gizi Şiirin Dili. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Yalçın, M., (1991). Şiirin Ortak Paydası Şiirbilime Giriş. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Yazım Kılavuzu, (2005). (Altıncı Baskı). Ankara: Dil Derneği Yayınları.